

Partizansko nasilje na Kobarškem

IVO ŽAJDELA

Na Kobarškem so partizani od 12. februarja 1943 do 30. avgusta 1947 ubili več kot 45 posameznikov, med temi tudi družino Licjotovih v Logjih pri Breginju. Umore je spremljalo še drugo nasilje: ropanje, grožnje, nasilne mobilizacije, okupatorjevo protinasilje.



Danes je na podlagi že do zdaj javno objavljenih podatkov, spominov, člankov in knjig povsem jasno ter znano, da so komunisti tudi na Primorskem organizirali in vodili partizanstvo (t. i. upor proti okupatorju) na enak način ter za enake namene kot v osrednji Sloveniji. Nekateri so sicer trdili, da se je primorska »NOB« razlikovala od tistega v Ljubljanski pokrajini, saj naj bi šlo za »čisti« upor proti okupatorju, brez revolucionarnih primesi. To seveda ni res. Tudi primorske »NOB« ne moremo ločiti od komunistične revolucije. Razlika je bila le v tem, da so na Primorskem komunisti svoje revolucionarno početje bolj prikrivali.

Primorska je bila prizadeta od italijanskega nasilja (fašizma, raznarodovanja), zato so bili Primorci bolj občutljivi za nasilje, hkrati pa veliko bolj dovzetni za boj

Spomenik vsem žrtvam nacizma, fašizma in komunizma v Kobaridu.

proti okupatorju. To so komunisti s pridom izkoristili. Pri novačenju v svoje vrste so imeli lahko delo, saj so Primorci drli v partizane, posebno po kapitulaciji Italije jeseni 1943. Takrat so imeli komunisti nenaodoma toliko moštva oziroma ljudi na razpolago, da so na veliko »razmetavali« z njihovimi življenji. Množično so jih pošiljali na Dolenjsko, kjer so jih uporabljali za napade na protirevolucijo. Mnogi so bili ubiti v povsem nespametnih bojih, seveda le za revolucionarno uničevanje nasprotnika oziroma za boj za oblast.

Goriška fronta

Primorci dobro vedo, kaj pomeni izraz goriška fronta. Takrat so komunistični partizanski komandanti množično »žrtvovali« neusposobljene ljudi, da jih je med prodori čez to »fronto« ubil nemški okupator. Toda posledice so bile še veliko hujše. T. i. goriška fronta je imela tudi svoje nadaljevanje, o čemer nihče ne piše, kar je značilno. Ta povsem nespametna »fronta« je razjezila Nemce, ki so takrat, po umiku Italijanov, zasedali izpraznjeni prostor, da so potem uprizorili čez Brkine in Istro silovito ofenzivo. Požganih je bilo veliko domov in ubitih mnogo partizanov. Za vse to nasilje in smrti nosijo krivdo predvsem komunistični komandanti.

Organiziranje partizanstva na Primorskem je v glavnem potekalo z ljudmi, ki so prišli iz osrednje Slovenije. Prvič zaradi usposobljenosti kadra, predvsem pa zato, da so komunisti tudi na Primorskem imeli vso organizacijo povsem v svojih rokah. Partizani so bili pač revolucionarna vojska, to je vojska za potrebe izvajanja komunistične revolucije, njen cilj pa je bil uničenje domačih političnih nasprotnikov in pridobitev oblasti.

Ivan Rutar

Ivan Rutar je upokojeni učitelj iz Kobarida. Ker je služboval v več krajih na Kobarškem, je poznal veliko ljudi. Pred desetletjem in več je zbiral podatke o ubitih ali kako drugače prizadetih in preganjanih ljudeh na območju Kobarida, ki so bili žrtve medvojne in povojne komunističnega nasilja. Podatke je zbiral za kobarško občino. Upal je, da bodo izšli v knjižni obliki, vendar se to ni zgodilo.

Njegovi podatki o partizanskih zločinih so povsem primerljivi s tistimi v osrednji Sloveniji. Tudi najbolj okoreli simpatizerji primorskega partizanstva so ob njih lahko samo tihi. Na Primorskem so partizani z enako silo, predvsem pa z enako krvoločnostjo ubijali ljudi kot drugje po Sloveniji.

Za potrebe revolucije

O povračilnih ukrepih okupatorja v Zgornjem Posočju sem že pisal (pred leti v *Demokraciji*). Najprej o požigu vasi in



Ivan Rutar

umoru vaščanov Strmca pod Mangartom: *Vas črnih rut pod Mangartom* (8. september 2011), *Strmška tragedija* (15. september 2011), *Primorske Dražgoše* (22. september 2011) in *Vas je obnovila ZVU* (29. september 2011). Potem še o požigu vasi in umoru vaščanov Stanovišča pri Breginju: *Uničenje vasi Stanovišče* (18. junij 2015) in *Stanovišče – žrtev partizanstva* (25. junij 2015). Oba nepopisno grozljiva dogodka s pomori vaščanov in požigom vasi so s povsem nespametnima akcijama povzročili partizani, zato so najbolj odgovorni za zločine. Opisana »dogodka« sta bila le dva med mnogimi podobnimi.

Potem ko poznamo strategije komunistične revolucije, je jasno tudi to, da so te na videz »nespametne« akcije služile prav vnaprej predvidenim okupatorjevim povračilnim ukrepom proti civilnemu prebivalstvu. Partizani so sicer s svojo silno propagando vso pozornost vedno usmerili na okupatorja. V resnici se je za to peklensko strategijo skrivalo dvojno: tragika, ki se je štela v dobro t. i. NOB ter vsesplošen in globoko zajeden strah, ki je sledil temu nasilju. Vse je služilo »politiki« komunistične revolucije. Medvojni čas na Slovenskem je prav nabit s tako »politiko« komunistov.

Seveda moram tu omeniti še članek Jožka Kraglja v reviji *Zaveza* (štev. 14, september 1994), v katerem je pod naslovom *Umor na Kobarškem* opisal partizanski umor Franca Sovdata iz Ladre pri Kobaridu 20. julija 1944.

Iztrgano pozabi

Seveda se bo o vsem tem v prihodnosti še veliko pisalo. Naj se vrnem h gradivu Ivana Rutarja, zato pogledajmo, kaj vse je z marljivim delom zbral ter za večno iztrgal pozabi. Čeprav je od dogodkov minilo 70 let, je s svojim trudom edini do zdaj



Detajl spomenika žrtvam med- in povojnega nasilja v Kobaridu.

na Kobarškem v znamenju pietete in spomina na umorjene ljudi. Komunisti, partizani oziroma storilci umorov in zločinov so verjetno mislili, da bodo njihovi zločini potonili v pozabo. Ker so po vojni 45 let vladali s trdim totalitarizmom, med katerim so ljudem povsem sprali glave, je že kazalo, da bo zgodovina pisala le o tem, kar so vsa ta desetletja propagirali, torej o NOB. Rutarjevo gradivo pa kaže, da so bili enaki zločinci kot drugod po Sloveniji.

Ivan Kenda

Naj začnem z Rutarjevim opisom partizanskega umora strica Ivana Kende, maminega brata, iz vasi Lisec pod Rodico.

Ivan Kenda se je rodil leta 1918 v Liscu, majhnem hribovskem zaselku pod Rodico. Leta 1937, po naboru za odhod v italijansko vojsko, se je umaknil čez mejo v Kraljevino Jugoslavijo, na Jesenice. Sledil je svojemu bratu Francu (1907), ki je bil že nekaj let v zeniški železarni v Bosni. Ker pa Franc mlajšemu bratu Ivanu ni mogel najti zaposlitve, se je ta vrnil na Jesenice in se tam po okoliških vaseh udinjal kot kmečki delavec. Nameraval se je že vrniti domov, ker ga je mučilo hudo domotožje, toda bal se je kazni za dezerterstvo.

Leta 1939 je šel za dve leti delati v Nemčijo, kamor je takrat iz Jugoslavije in iz Italije odhajalo za dobrim zaslužkom in predvsem zagotovljeno službo veliko ljudi, tudi družinski očetje. Nemčija se je tedaj na vso moč pripravljala na vojno, za to je potrebovala veliko delovne sile, ki jo je najprej našla pri svojih zaveznicah in revnih deželah, kot sta bili Italija in Jugoslavija. Svojo delovno silo je v glavnem imela pod orožjem in na pripravah na vojno.

Po začetku vojne v jeseni 1940 se je Ivan vrnil na Jeseniške Ravne. Tam se je potem zadrževal skoraj kot družinski član pri nekem bogatejšem kmetu. Bil je zadovoljen in pripravljal se je, da se bo v jeseni 1943 poročil.

Partizanski »izdajalci«

Po kapitulaciji Italije leta 1943, na sredi oktobra, je po skoraj osmih letih obiskal domačijo in rodni kraj. V največje veselje mu je bilo, da bo sporočil novico o tem, da se bo poročil, ker sta z dekletom pričakovala otroka. Domov se je vrnil čez bohinjsko hribovje in Rodico, kjer je prej

šel v Jugoslavijo. Z vlakom si ni upal, ker so od Podbrda do Gorice in Trsta progo in potnike nadzorovali italijanski vojaki oziroma fašisti. Ker je bil italijanski dezertter, se je bal, da ga odkrijejo in pošljejo pred vojaško sodišče. Zato mu ni bilo težko najti čez varne hribe, kjer meje ni bilo več.

Doma je našel svakinjo samo z dvema hčerkama dojenčkoma, ženo starejšega brata Antona (1905), ki je bil že partizan Gradnikove brigade. Za Ivanov prihod so takoj zvedeli drugi domačini in odbor OF, ki so novico prenesli na komando Gradnikove brigade v Kneške Ravne. Ivan je bil doma samo eno noč, naslednji večer so že prišli ponj trije borci z »nalogo«, da ga odpeljejo na komando, ker da se mora pridružiti partizanom.

Po pripovedovanju tete Francke, Ivanove svakinje, so se v izbi hudo prepirali. Stric Ivan jim je povedal, kdo je, po kaj je prišel domov in zakaj se mora vrniti, da je že na jeseniških Ravnah povezan s partizani in OF, in odločno vztrajal, da z njimi ne gre nikamor, če pa bi hotel sodelovati z Nemci, bi že bil na ruski fronti. Rekli so mu: »Če ne boš šel z nami, te bomo razglasili za izdajalca in ustrelili!« Ivan je spoznal, da se s takimi ljudmi ne da pogovarjati, ker ne vedo zanič drugega kot za izdajalstvo.

Nobena še tako jasna razlaga ni bila dovolj, na silo je moral z njimi. Svakinji je rekel, da se ponoči ne bo vračal domov, pač pa bo ostal v Ravnah pri znancih in se vrnil naslednje jutro ali dopoldne, ko bo uredil vse tako, kot zahtevajo. Ivana pa ni bilo nazaj ne naslednje jutro, ne dopoldne in ne zvečer. Po nekaj dneh je prišel do tete Francke sosedov petnajstletni fant (Milan Čendov) ves pretresen in prestrašen ter ji rekel: »Joj, joj, Francka, kaj sem jaz videl!«

»Zakaj sem partizani!«

Teto je obšel čuden občutek in vprašala ga je, kaj je videl. »Tam v grapi za vasjo, pod potjo ob potoku, leži skoraj slečen in mrtev vaš Ivan.« Teta se je od groze sesedla. Ko je prišla nekoliko k sebi, je poklicala sovaščana, naj gre pogledat, kaj je. Ko se je čez dobre pol ure vrnil, ni bilo besede od nje. Ko ga je potolažila s šilcem žganja, je spravil iz sebe: »Ja, Francka, tam je, kot ti je že povedal Milan Čendov. Ubili so ga kot žival, kar s koli po glavi in telesu, ves je raz-

mesarjen. Jaz sem skopal majhno jamo, vrzel nanj nekaj smrekovih vej in ga zasul. Pokopati ga nima kdo. Kdo ga bo nesel na pokopališče daleč ven na Knežo, več kot dve uri hoda. Doma so same ženske z otroki in nekaj starčkov, ki še sami k maši ne morejo. Za zdaj pustimo tako, ko se vrne tvoj mož Tone, bo že poskrbel, da se ga prekoplje.«

S prvim večjim deževjem je potok narasel in Ivana je odneslo. Bog ve, kje so strohnele njegove kosti.

Ivanov brat Anton se je vrnil domov šele junija 1945. Ko je zvedel, kaj se je zgodilo z Ivanom, se mu je hotelo zmešati. V Tolminu na Ozni, kamor je hodil iskat pravice in notranje tolažbe, je bil vedno trdo in nečloveško obdelan.

Potem je doma garal, ves notranje pobit, in se spraševal: »Zakaj sem partizani! skoraj tri leta!?« Misli je na brata Ivana ter na sestro Marijo (1907) in Lucijo (1912), ki sta umrli zaradi bolezni, ker ni bilo denarja, ne možnosti poiskati pomoči v bolnišnici. Umrli je zagrenjen.

Krivica za krivico

To žalostno zgodbo sem zvedel poleti 1944, ko sem bil pri teti Francki, da sem ji kot 14-letni otrok pomagal kaj delati in varovati dve mali hčerki. Bil sem grozovito prestrašen. Vse večere sem prebedel, nisem mogel zaspiti, kajti pred menoj je bil neprestano okrvavljen obraz strica Ivana (po njem je tudi meni mama dala ime Ivan, da bom postal tako lep mladenič, kot je bil on). V glavi pa mi je vseskozi brenčala beseda izdajalec. Razmišljal sem: »Moja zlata mama je torej imela brata izdajalca in jaz sem njegov nečak!?«

Na sestankih pionirjev in mladincev se je govorilo o izdajalstvu, o strašnih duhovnikih, ki ne učijo drugega kot izdajati. Bal sem se sestankov, bal sem se, da bodo tudi v meni odkrili kakšnega izdajalca in za povrh, da je lahko izdajalka tudi moja draga in edina mama, čeprav je ležala bolna na smrtni postelji in je od jetike izčrpana umrla 25. maja 1945. O, krivica za krivico, strahota za strahoto. O takih in podobnih strahotah sem potem poslušal pripovedi solznih ljudi po vsej Kobarški, od vasi do vasi, ki svojih bratov in sester, stricev, očetov in mater ne bodo nikoli pozabili. Ali bo kdaj poplačana krivica!? Saj ne more biti!